

Csángó jövőkép: az értelmiség nem nézheti tétlenül az asszimilációt

Tánczos Vilmos néprajzkutatóval beszélget Fekete Réka

A csángókutatás Orbán Balázsának is nevezhető Tánczos Vilmos csíkszeredai származású néprajzkutató, kolozsvári egyetemi tanár, aki 1980 óta végez Moldvában elsősorban vallási néprajzi jellegű kutatásokat a katolikus csángók körében, s aki 1992–1996 között bejárt minden olyan moldvai települést, amelyben az 1992-es népszámlálás felekezeti adatai, a néprajzi szakirodalom, valamint a helyszíni moldvai közlések alapján még magyarul beszélő lakosságot feltételezett. A terepmunka során megállapította, hogy a vizsgált nyolcvanhárom faluban hatvankétezren beszélnek jelenleg még magyarul is, bár a moldvai katolikusok száma kétszáznegyvenezerre tehető. A moldvai csángók közösségi identitástudatáról pedig azt állítja, hogy abban a nyelv nem játszik akkora szerepet, mint a Kárpát-medencén belül élő magyarság esetében, és „a csángók önmagukhoz legközelebb állónak a többi csángó falvak katolikus lakosságát érzik, függetlenül attól, hogy ezek megőrizték-e eredeti nyelvüket vagy sem”. Tánczos Vilmos tapasztalaton nyugvó állításait a néprajzkutatók, történészek elfogadják, adataira hivatkoznak, kutatásainak eredményei mondhatni hivatkozási alapul szolgálnak szinte minden csángó témájú tanulmányban. A 2008. május 8–9-én Bákóban tartott *Veszélyeztetett kultúrák, veszélyeztetett örökség: a moldvai csángók* című konferencia egyik előadója volt, ebből az alkalomból kérdeztük a csángókérdés néhány vetületéről.

Különös azt látni, hallani hogy nem magyar nemzetiségű néprajzosok, nyelvészek is kutatják a moldvai magyarok múltját és jelenét. Van ennek jelentősége a magyar csángókutatók számára?

Természetesen van. Örvendek annak, hogy a román kollégák is eljöttek a bákói konferenciára, bár korábban is meghívták őket. Ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy nagyon megerősödött a nyugati fiatalok jelenléte, felnőtt egy generáció, akik pénzeket pályáznak meg azért, hogy Rómában

levéltárakban kutassanak és más nyugati forrásokat is feltárjanak. Ez a fiatal generáció a csángó kutatást európai perspektívában úzi, ez azt jelenti, hogy sok nyelvet ismernek, képzetek, el tudnak olvasni latin vagy olasz forrásokat, nyilván megpályázzák hozzá a pénzeket, megkeresik a publikációs lehetőségeket, és ez nagyon jó. Ezen a konferencián legalább hét-nyolc ilyen kutató volt, köztük angol, német, lengyel. Vannak, akik itt születtek, de nyugati egyetemeken doktorálnak.

Miben más az ő perspektívájuk a csángókérdésről, mint a hazai kutatóké?

Nem lehet általánosítani, de annyi elmondható, hogy a nézetkülönbségek csökkennek. A tendencia az, hogy a magyar, román és más nemzetiségű kutatók egyformán kezdenek gondolkodni a kérdéssről. Nincsenek akkora koncepcionális, illetve ideológiai eltérések, mint ezelőtt tíz évvel. Kialakul egy olyan fajta témakezelési mód, ami egységes. Adódnak problémák, tudományos viták, főként a múlt megítélése tekintetében, de ezek nem ideológiai mezőnyben zajlanak.

Egyetértés van a csángó jövő megítélése tekintetében is?

A tudomány nem prófécia. Voltak előadások a nyelvről, az előadók egyértelműen megfogalmazták, hogy itt nyelvvesztés, illetve asszimiláció történik. Arról, hogy ez hogyan fog folytatódni, melyek lesznek a következményei, nem volt előadás, nyilván ez sok tényezőtől függ. Nem lehet belelátni a jövőbe. De ebben a tekintetben is úgy érzem, hogy a konszenzus megteremtődött olyan értelemben, hogy ezelőtt néhány évvel azok a román kutatók, akiket meghívtak, egyszerűen tagadták az asszimiláció tényét. Kétnyelvűségről beszéltek, kiegyensúlyozott kétnyelvűségről. Számomra eléggé elfogadhatatlan világlátási mód volt ez, de ez megszűnt. Ebben a tekintetben is úgy érzem, egyformán beszélünk.

Az utóbbi időben kialakult egy fiatal csángó értelmiségi réteg, és már nem nélkülük folynak a szakmai tanácskozások a moldvai magyarságról.

Égészen természetesnek tartom, hogy a fiatal csángó kutatók is jelen vannak. Ez kitűnő dolog, hisz hitelesen egy közösséget csak azok tudnak képviselni, akik annak a közösségnek a tagjai, és ténylegesen itt élnek, itt nevelkednek fel. Vannak jogászaik, tanáraik, egyházi értelmiségük.

Létezik-e, és ha igen, szükség van-e csángómentésre? Vagy inkább a csángókra kell hagyni, hogy olyan nyelvi jövőt teremtsenek maguknak, amilyent akarnak?

A tudományosságának a jelenségek megértése, leírása, továbbítása a célja. Egy nyelvésztől, történésztől, néprajzostól nem lehet azt várni, hogy valamiféle módon alkalmazottá tegye az ő tudományát. Ha volt ilyen jellegű információra szüksége a politikai szférának, azt megadtuk mindig. Például az is, hogy az ET vonatkozó jelentése elkészült, a csángókutatóknak is tulajdonítható, ez egy közreműködéssel történt.

Az más kérdés, hogy mi az, ami politikailag aktuális és mi az, ami a tudományban aktuális. Természetesen a szakma ellátja információval azt a politikai réteget, amelynek bizonyos helyzetben erre szüksége van, de ettől a szakmát nem az érdekli, hogy adott programokban mire van szükség, hanem leírja, hogy milyen a nyelvi helyzet, milyen a népi hagyományok állapota az adott kultúrában, de ezt nem attól teszi függővé, hogy éppen milyenek a politikai lehetőségek.

Mire van szükségük a csángóknak?

Sok mindenre van szükség. Az oktatási programra, magyar misére, de lehet gondolni a politikai érdekképviseletre, a csángó sajtóra, múzeumok ügyére és sok más egyébire. Vegyük az oktatás kérdését. Több helyszínen megfogalmazódott, hogy magyarórákat akarnak. Azt gondolom, ennek biztosítását nem kell attól függővé tenni, hogy milyen mértékű az asszimiláció. Vannak olyan falvak, ahol jó nyelvi állapot van, és ott könnyebben lehet tanítani, de el tudok képzelni olyan helyzetet is, hogy egyáltalán nem tudnak a gyermekek magyarul és igénylik az ilyen programokat. Volt is erre példa 1990 után, amikor Perka Mihályék megindították a szabófalvi magyar nyelvkört, és azt azonnal megszüntették, sőt retorziókat alkalmaztak velük szemben, emiatt azóta sem merték újraindítani.

Egy demokratikusan berendezkedett világban nem tartom sem magyar nacionalizmusnak, sem főbenjáró véteknek, hogy valaki olyan környezetben, ahol az asszimilációs folyamatok rendkívül előrehaladottak, nyelvi revitalizációt kezdeményez. Ezt nagyon nehéz megértetni a román közvéleménnyel, de néha a magyarral is, mert a magyar közvélemény azt várja ezektől az oktatási programoktól, hogy mentjük meg a gyermekeket, fordítsuk meg az asszimilációt. De efféléről szó nincsen. Azt gondolom, hogy ezek a trendek nagyon erősek, és ezekben az iskola csak egy nagyon fontos

tényező, de ha felmerülnek ilyen igények a gyermekek, a szülők részéről, hogy ők akarnak akármilyen szinten tanulni, illetve taníttatni a gyermekeket, akkor ezt meg kell oldani. Egyedül az a kérdés, hogy módszertanilag minél jobb színvonalon és a megfelelő módon oldani meg az adott helyzetet. Másképpen kell megoldani egy jobb nyelvéllapotú faluban, mint egy olyan faluban, ahol kevésbé él még a nyelv. A csángóknak igazán arra volna szükségük, hogy az ideológiai háttérrel leválasszuk ezekről a programokról.

Annak sem volnék ellene, ha tényleg visszamagyarosításról lehetne beszélni, de szóba se jön az, hogy a falvaknak legalábbis a nagyon nagy hányadában ezeket az asszimilációs folyamatokat befolyásolni lehetne. Azt sem tartanám véteknak, bűnnek, vagy magyar nacionalizmusnak, ha be lehetne indítani ilyen nyelvi revitalizációs programokat, ahogy Európában más népek esetében volt rá próbálkozás, és volt ahol működött is.

Habár csak érintőlegesen, de volt szó a konferencián az identitásról, és többször is elhangzott, hogy nem nyelvi identitásról van szó ezekben a veszélyeztetett közösségekben. Van egy erős nyelv, egy presztízsnyelv, amihez igazodnak, ennek ellenére ők tartják az identitásukat, de ez első-sorban nem a nyelvhez kötődik.

Ez így van. Az helyes, hogy a nyelvismeretet, a nyelvtudást külön kezeljük az etnikai identitás kérdésétől. Valaki mondhatja magát magyarnak úgy is, hogy nem tud magyarul egyáltalán, mint ahogy mondják is. Viszont hiba volna úgy abszolutizálni ezt a gondolatot, hogy nem is kell igazán a nyelv elvesztésével foglalkozni, mert úgy is megmaradhatnak magyarnak, úgy is kialakulhat egy sajátos közösségi csángó identitás, ha nem tudnak magyarul. Ez természetesen igaz bizonyos mértékig. Hogy csak egy példát mondjak, ebben az esztendőben külön volt a magyar és a román húsvét. Több faluban, ahol együtt lagnak ortodox román és katolikus csángók, akik nem tudnak magyarul, felmerült ez a probléma, hogy egyik közösség ünnepel, a másik meg nem. Olyan férfival találkoztam Szaláncon, Cireșoaián – ahol az egész völgy vegyes lakosságú –, aki azt mondta, hogy sértegetik őket azzal, hogy amikor ők mondják, hogy „Hristos a înviat” (Krisztus feltámadt!), akkor nem azt válaszolják rá, hogy „Adevărat a înviat” (Valóban feltámadt), hanem azt válaszolják, „Bună ziua” (Jó napot!). Deklaratív módon elhatárolják magukat a katolikus identitástól, gyakorlatilag elkülönítik maguktól őket, és magyaroknak nevezik, noha egy részük nem tud magyarul.

Általánosítva a csángó ügyet és annak rendezését, mennyire szabad, illetve kell a tudományosságnak, általában az értelmiségnek beleszólni abba, hogy mi történjék egy adott népcsoporttal, ha úgy látja, hogy segítségére, támogatásra szorul?

Az emberben óhatatlanul felmerülnek azok a kérdések, hogy az, amit én képviselek megfelel-e annak, amit a világ akar. Nem lehet abszolutizálni, hogy az értelmiségnek arrafelé kell mennie, amit a tömeg akar, mert az értelmiségnek szerintem a maga hivatását kell képviselnie. Én ebben hiszek. Azt gondolom, az emberek nevelhetők, legalábbis arról nem tehet le egy értelmiségi, hogy nevelje a gyermekeket és általában a társadalmat. Nem mondhatom azt mint tanár, hogy most ne tartsunk órát, mert a gyermekek éppen ki akarnak menni a zöldbe és akarnak játszani. Ha az embernek van egy hitvallása, egy hite, hogy mit akar a világban megtanítani, akkor azt kell képviselnie.

Ezt nem lehet úgy felfogni, hogy az értelmiség az, aki a problémát létrehozta azáltal, hogy megnevezi azt. A probléma nem attól van, hogy ki mondjuk, hanem attól, hogy létezik. Az értelmiségnek az a feladata, hogy ezeket feltárja, megneveze és ha tudja, akkor orvosolja is. Tehát, ha itt asszimiláció van, létezik egy kultúrávesztés, akkulturáció, akkor ezeket ki kell mondani első lépésként, és utána erre lehet esetleg építeni szociálpolitikát, művelődéspolitikát, oktatáspolitikát. Ez egy következő lépés. Nem lehet az a stratégia, hogy ne beszéljünk a dolgokról, ne avatkozzunk be a dolgokba, mert akkor nincs probléma. Probléma márpedig van.